

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента,
завідувача кафедри загальноправових дисциплін факультету № 1
(з підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України) Львівського державного
університету внутрішніх справ Кучера Віталія Орестовича
на дисертацію Марініч Жанни Сергіївни
«Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття
поліцейського в Україні», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Матеріали дисертації Марініч Жанни Сергіївни, дають підстави стверджувати, що авторкою проведено ґрунтовний юридичний аналіз теми, яка є однаково актуальною як для розвитку теорії приватного права, так й правозастосування.

Актуальність теми дослідження. У дисертаційному дослідженні вирішуються актуальні теоретичні та практичні проблеми правового регулювання однієї з найбільш багатофункціональної підгалузі цивільного права – особистих немайнових прав фізичної особи.

У статті 3 Конституції України передбачено, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнані найвищою соціальною цінністю, а забезпечення прав і свобод людини проголошено головним обов'язком держави.

Особисті немайнові права фізичної особи є фундаментальним для всієї правової системи, оскільки саме ці права визначають правовий статус людини як найвищої соціальної цінності.

У сучасних умовах реформування правоохоронної системи й утвердження європейських стандартів прав людини особливого значення набуває питання забезпечення прав і свобод осіб, які здійснюють публічно-владні функції, зокрема поліцейських. Поліцейський, з одного боку, є представником держави й наділений державно-владними повноваженнями, а з іншого – фізичною особою, носієм особистих немайнових прав, які потребують належного цивільно-правового захисту.

Це зумовлює необхідність законодавчого врегулювання питань, що стосуються реалізації та цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського під час виконання ним своїх службових обов'язків.

Незважаючи на те, що особисті немайнові права фізичної особи неодноразово виступали предметом спеціальних наукових досліджень, законодавство України постійно знаходиться у динаміці, що зумовлює необхідність наукового переосмислення та вироблення нових концептуальних засад приватних відносин. Сучасний етап розвитку цивільного законодавства України позначений масштабною роботою з рекодифікації цивільного права.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично

важливими, недостатньо розроблені в науці та перспективні для дослідження.

З цих міркувань є підстави для твердження, що обрана дисертанткою тема дослідження має комплексний і пріоритетний характер, а, отже, й безперечно високий рівень актуальності.

Цінність поданого до захисту дисертаційного дослідження зумовлюється багатьма чинниками, зокрема: 1) розробкою сучасної теоретичної концепції приватно-правового регулювання особистих немайнових прав фізичної особи; 2) існуванням у ньому аргументованих з точки зору науки науково-теоретичних положень, спрямованих вдосконалення цивільного законодавства у сфері реалізації особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

Слід наголосити, що дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, а також відповідає основним напрямам наукових досліджень та Плану науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ.

Рівень виконання поставленої наукової задачі та оволодіння методологією наукової діяльності є належним. Авторка у своїй роботі продемонструвала високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, вміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати наукові джерела, нормативно-правові акти та судову практику, коректно полемізувати з іншими авторами, аргументовано відстоювати власну точку зору, узагальнювати науково та практично значущі висновки.

Основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Вміле використання широкого спектру сучасних методів наукового пошуку (діалектичного, історико- та порівняльно-правового, формально-догматичного, системного аналізу, термінологічного, альтернатив, аналогії, індукції, дедукції, аналізу та синтезу тощо) свідчить про оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності.

Зокрема, використання методів індукції та дедукції надало змогу виокремити ознаки особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні (підрозділ 1.3). За допомогою методів аналізу та синтезу з'ясовано структурні елементи особистого немайнового права в суб'єктивному розумінні (підрозділ 1.3). Застосування методу системного аналізу надало можливість дослідити інститут особистих немайнових прав поліцейських як упорядковану систему взаємопов'язаних елементів (підрозділи 2.1–2.4). Історико-правовий та порівняльно-історичний методи використовувалися для вивчення генези й закономірностей розвитку правового регулювання інституту особистих немайнових прав (підрозділ 1.1). Метод аналогії розширив пізнавальні можливості дослідження шляхом перенесення наукових висновків із суміжних або більш досліджених правових систем, зокрема держав Європейського Союзу (підрозділи 1.1–1.3, 2.1–2.4).

Застосування порівняльно-правового та формально-догматичного методів дозволило проаналізувати нормативну регламентацію особистих немайнових прав поліцейських, порівняти її з доктринальними підходами та виявити прогалини й колізії правового регулювання (підрозділ 1.1). За допомогою формально-догматичного методу здійснювалося тлумачення норм права та формування юридично виважених висновків (підрозділи 3.1–3.3). Застосування методу альтернатив стало підґрунтям для формування нових наукових гіпотез, зокрема щодо потенційної майнової природи окремих нематеріальних благ та їхньої участі в цивільному обороті (підрозділ 1.3).

Наукова новизна результатів роботи впливає з актуальності теми дослідження. Про новизну дисертаційного дослідження авторки свідчить низка нових положень, які мають оригінальний характер та містять важливе науково-теоретичне та практичне значення.

Дисертація є комплексним монографічним дослідженням інституту особистих немайнових прав фізичної особи, у якому на основі сучасних положень теорії цивільного, процесуального права, узагальнення судової практики отримано висновки, що мають наукову новизну, та виносяться на захист.

Сформульовані висновки та пропозиції щодо предмету дослідження є новими, відповідають загальному спрямуванню розвитку науки цивільного права загалом. Слід підкреслити, що ряд висновків дисертантки знаходять своє продовження у пропозиціях до чинного законодавства, спрямованих на його вдосконалення.

Зокрема, вперше:

виокремлено етапи еволюції правового регулювання інституту особистих немайнових прав поліцейського в Україні;

визначено поняття особистих немайнових прав поліцейського;

здійснено диференціацію особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, за функціонально-змістовою спрямованістю цих прав у забезпеченні різних сфер соціального буття;

аргументовано, що захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має такі особливості, як: 1) поєднання приватно-правового та публічно-правового характеру захисту; 2) підвищений рівень публічного контролю; 3) наявність спеціальних обмежень, пов'язаних із проходженням служби в органах і підрозділах Національної поліції України; 4) специфіка об'єкта захисту, яким є особисті немайнові блага поліцейського (честь, гідність, ділова репутація, зображення тощо), що можуть зазнавати втручання у зв'язку з виконанням службових повноважень; 5) необхідність забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом;

удосконалено:

наукове судження про те, що особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського, належать поліцейському на загальних підставах як фізичній особі, однак їхня реалізація має низку особливостей, зумовлених характером правоохоронної діяльності,

наявністю службових повноважень і доступом до інформації з обмеженим доступом;

наукове судження про те, що юрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, вирізняється комплексністю, багаторівневністю, домінуванням судового захисту, спеціалізацією способів захисту та необхідністю врахування публічно-правової специфіки правового статусу поліцейського;

дістало подальший розвиток:

положення про особливості здійснення особистих немайнових права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського;

розуміння самозахисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського;

твердження про те, що застосування конкретного способу захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, зумовлено публічно-службовим статусом поліцейського.

Наукова обґрунтованість результатів та відповідність їх темі дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані дисертанткою, своєю переважною більшістю є аргументованими і переконливими. При їх доведенні та обґрунтуванні авторка використала широке коло вітчизняних й зарубіжних наукових джерел з цивільного права, українське та зарубіжне законодавство та судову практику.

Наукова обґрунтованість висновків підтверджується критичним аналізом наявних літературних юридичних джерел. Порівнюючи різні точки зору науковців, авторка в багатьох випадках формулює власну позицію, є толерантною у дискусії з іншими фахівцями.

Ступінь наукової обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається виваженою та продуманою структурою дослідження. Авторкою вірно визначено предмет та об'єкт дисертації, чітко сформульовано мету та задачі. Структура дисертації обумовлена завданнями та логікою дослідження і складається з анотації, вступу, 3 розділів, 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Тема роботи, результати наукового дослідження відповідають меті та змісту теоретичної частини.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечила ґрунтовна теоретична, нормативна та емпірична база дисертації.

Джерельну базу роботи можна вважати цілком репрезентативною, оскільки дисертантка при проведенні дослідження використала значну кількість наукових та інших джерел (їх список охоплює 216 найменувань).

Результати дисертації отримали належну апробацію, зокрема розглядались та обговорювались на науково-практичних конференціях у 2018 та 2024 роках.

Достовірність наукових положень обумовлена чітко визначеною структурою дослідження. Розкриттю теми дисертаційного дослідження сприяв класичний підхід до аналізу інституту особистих немайнових прав фізичної особи: від історіографічних та методологічних засад дослідження особистих

немайнових прав в сучасному приватному праві України до аналізу окремих особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, та способів їх цивільно-правового захисту.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні положення і висновки, зроблені під час дослідження, відображено у 9 наукових публікаціях, з яких 7 - статті в юридичних фахових виданнях України, перелік яких затверджено Міністерством освіти і науки України, та 2 - тези доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів на науково-практичних заходах.

Аналіз опублікованих здобувачкою статей та тез доповідей на науково-практичних конференціях (стор. 6-7 дисертації) дозволяє дійти висновку про повноту та належний науковий рівень викладу положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні в опублікованих наукових працях.

Обсяг використаних у роботі бібліографічних джерел є цілком достатнім. Використані дисертанткою науково-теоретичні та монографічні роботи вітчизняних та зарубіжних авторів дозволили визначити теоретичні положення та надати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства.

Оцінюючи зміст дисертації, перший розділ роботи присвячено історико-правовим та методологічним засадам інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Окреслено стан наукових досліджень і розвитку законодавства, що регулює інститут особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Також обґрунтовано методологію здійснення відповідного дослідження. Сформульовано поняття, встановлено юридичну природу та здійснено класифікацію особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

Визначено, що під особистим немайновим правом поліцейського, що забезпечує його соціальне буття, слід розуміти абсолютне суб'єктивне цивільне право, що нерозривно пов'язано з особою поліцейського як єдиного його носія, належить поліцейському як фізичній особі від народження або виникає на підставі закону, вирізняється особливостями здійснення та захисту, які зумовлені спеціальним публічно-службовим статусом поліцейського, має довічний характер і спрямоване на задоволення нематеріальних потреб поліцейського в культурній, соціальній та інших сферах.

У другому розділі дисертації проаналізовано види особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського. Це *особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського* (право на ім'я (ст. 294 ЦК України); право на зміну імені (ст. 295); право на використання імені (ст. 296); право на індивідуальність (ст. 300); право на недоторканність ділової репутації (ст. 299); право на повагу до гідності та честі (ст. 297)); *особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського* (право на особисте життя та його таємницю (ст. 301); право на інформацію (ст. 302); право на особисті папери (ст. 303); право розпоряджатися особистими паперами (ст. 304); право на

ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів (ст. 305); право на таємницю кореспонденції (ст. 306)); *особисті немайнові права, що пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацією творчого потенціалу* (право на захист інтересів фізичної особи під час проведення фото-, кіно-, теле- та відеознімання (ст. 307); право на охорону інтересів особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах (ст. 308); право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості (ст. 309)); *особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського* (право на місце проживання (ст. 310); право на недоторканність житла (ст. 311); право на вибір роду занять (ст. 312); право на свободу пересування (ст. 313); право на свободу об'єднання (ст. 314); право на мирні зібрання (ст. 315 Цивільного кодексу України)).

Третій розділ дисертації авторка присвятила дослідженню цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського. Виокремлено особливості захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського: поєднання приватно-правового та публічно-правового характеру захисту; підвищений рівень публічного контролю; наявність спеціальних обмежень, пов'язаних із проходженням служби в органах і підрозділах Національної поліції; специфіка об'єкта захисту, яким є особисті немайнові блага поліцейського (честь, гідність, ділова репутація, зображення тощо), які можуть зазнавати втручання у зв'язку з виконанням службових повноважень; необхідність забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом.

Авторкою зроблено висновок, що способи цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, становлять цілісну систему правових засобів, яка поєднує превентивні, відновлювальні та компенсаційні механізми впливу. Їх застосування має здійснюватися з урахуванням специфіки публічної служби, інформаційного середовища та необхідності дотримання балансу між правами поліцейського й демократичними свободами, що зумовлює потребу подальшого вдосконалення нормативного регулювання у цій сфері. Система способів захисту особистих немайнових прав поліцейського включає як загальні, так і спеціальні способи, які пов'язані між собою та можуть застосовуватися як окремо, так і в поєднанні залежно від характеру правопорушення, стадії його вчинення та наслідків. Застосування конкретного способу захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має специфічні особливості, зумовлені публічно-службовим статусом поліцейського.

Відсутність порушення академічної доброчесності. З аналізу змісту тексту дисертації офіційним опонентом вбачається дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності у повному обсязі, що підтверджується наступним: у разі використання ідей, думок, тверджень інших науковців дисертаційне дослідження містить посилання на відповідні джерела інформації. Авторкою дотримано вимог норм законодавства про авторське право.

Таким чином, у рецензованій дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного дисертаційного дослідження.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків:

- *науково-дослідній роботі* – під час проведення подальших наукових досліджень у галузі цивільного права щодо особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні;

- *законотворчій діяльності* – з метою вдосконалення цивільного законодавства у сфері реалізації особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, та під час підготовки законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів у зазначеній сфері;

- *правозастосовній діяльності* – у процесі розгляду та вирішення цивільних справ, у процесі підготовки науково-практичних коментарів до Цивільного кодексу України, а також у діяльності судових органів і практикуючих юристів під час вирішення питань дотримання та реалізації особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні;

- *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне право», «Цивільний процес», «Цивільне право та процесу», «Актуальні питання цивільного права та процесу», інших відповідних спецкурсів; у процесі підготовки підручників, навчальних посібників, а також навчально-методичних матеріалів для студентів і курсантів закладів вищої освіти.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Оцінюючи в цілому позитивно винесене на захист дисертаційне дослідження Марініч Жанни Сергіївни «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні», не можна не відзначити й певні суперечливі або спірні положення. Окремі питання предмету дослідження, на погляд офіційного опонента, потребують певних уточнень та додаткової аргументації.

Серед них слід зазначити такі.

1. У науковій новизні (стор. 19 дисертації) авторка дає визначення особистих немайнових прав поліцейського. При цьому зазначає, що особисті немайнові права поліцейського, які забезпечують його соціальне буття, мають «довічний характер». Одночасно з цим зазначає, що особливості цих прав зумовлені «спеціальним публічно-службовим статусом».

Тут є явна логічна суперечність: якщо права обумовлені службовим статусом, вони не можуть бути довічними. Службовий статус виникає з моменту призначення поліцейського на посаду і припиняється в день звільнення зі служби.

2. Розкриваючи право на особисте життя поліцейського, авторка зазначає, що особливості змісту цього права впливають з положень норм Закону України «Про Національну поліцію», Дисциплінарного статуту Національної поліції України та Правил етичної поведінки поліцейських (стор. 82-83 дисертації).

Тут слід зауважити, що авторка намагається обґрунтувати питання реалізації та захисту особистих немайнових прав поліцейського з урахуванням «дотримання службової дисципліни», «етичних стандартів поведінки», фактично підпорядковуючи особисті немайнові права поліцейського нормативно-правовим актам Національної поліції України.

Згідно з ч. 2 ст. 1 ЦК України, до майнових і особистих немайнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій, цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлено законом.

3. На стор. 83 дисертації авторка зазначає, що зміст права поліцейського на особисте життя та його таємницю має певні особливості, зумовлені публічним характером служби та підвищеними вимогами до поведінки працівника поліції. Також зазначає, що «обмеження реалізації права поліцейського на особисте життя пов'язані зі службовим статусом поліцейського».

Відповідно до ст. 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Спроба пов'язати обмеження реалізації права поліцейського на особисте життя зі службовою дисципліною чи етичними стандартами поведінки поліцейського є порушенням конституційних прав людини.

Цивільно-правовий статус особистих немайнових прав є автономним, абсолютним і не може обмежуватися чи коригуватися нормами публічного (службового) права під приводом дотримання поліцейським дисципліни чи етичних норм.

4. Авторка на стор. 105 дисертації розкриває право поліцейського на вибір роду занять. Однак, чинне законодавство України (ст. 66 Закону України «Про Національну поліцію») встановлює жорсткі антикорупційні обмеження для поліцейських щодо сумісництва з іншими видами діяльності (заборона займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім науково-педагогічної, педагогічної, наукової або творчої).

Включення права на вибір роду занять до системи особистих немайнових прав поліцейського є теоретично дискусійним. Його дослідження як «існуючого та реалізованого» в межах цього статусу виглядає суперечливим, адже адміністративно-правовий статус поліцейського якраз заперечує це право у його класичному цивільно-правовому розумінні.

Викладені вище дискусійні положення та зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Марініч Жанни Сергіївни, оскільки не торкаються найбільш значних положень і висновків роботи та не применшують належного рівня дисертаційного дослідження. Вони можуть слугувати підґрунтям для дискусії у процесі захисту дисертації, а також напрямками майбутніх досліджень дисертантки.

Загальна оцінка дисертаційного дослідження та його відповідність встановленим вимогам. Відзначене дає підстави зробити висновок про те, що дисертація Марініч Жанни Сергіївни «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні» за своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є самостійною завершеною науковою роботою, що містить суттєві положення для розвитку науки цивільного права.

Дисертаційна робота відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами, а також «Вимогам до оформлення дисертацій», затверджених наказом МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 зі змінами, а її авторка – Марініч Жанна Сергіївна за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Завідувач кафедри загальноправових дисциплін факультету № 1
(з підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України) Львівського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Віталій КУЧЕР